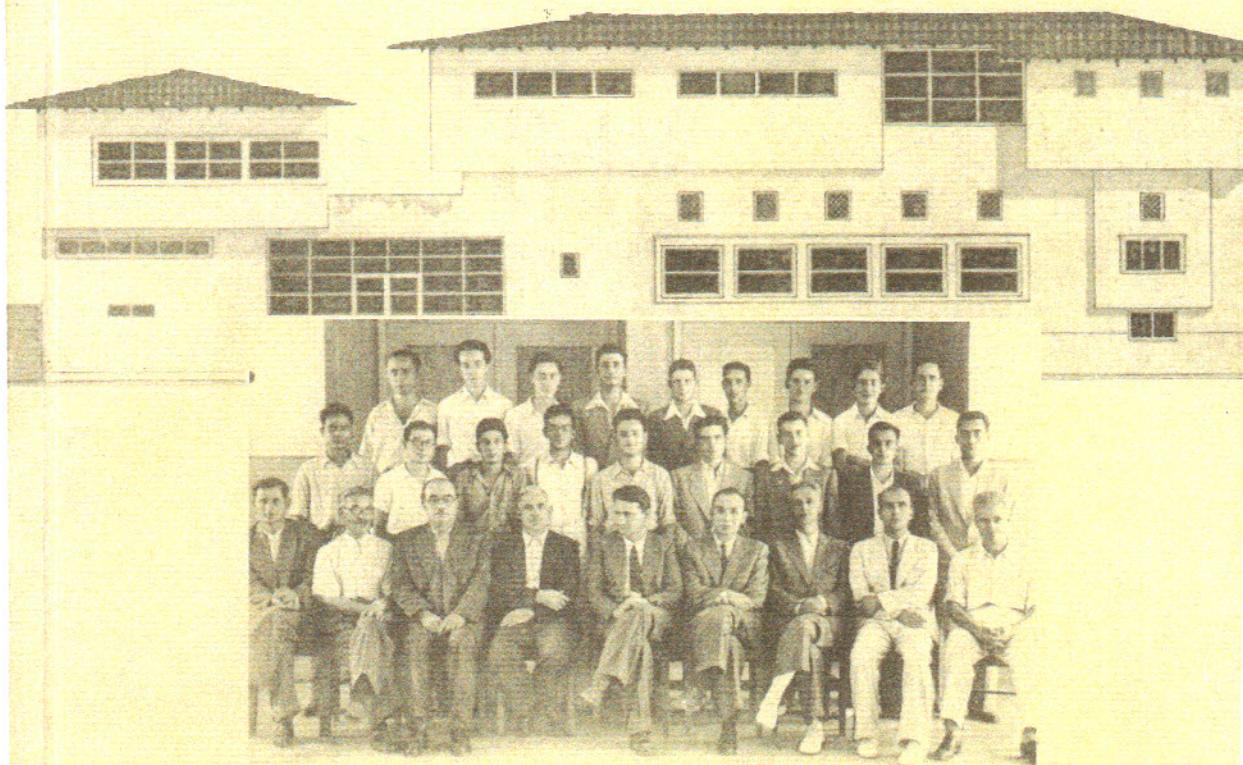

Ν. Δ. Βαρμάζης

Το Πειραιατικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

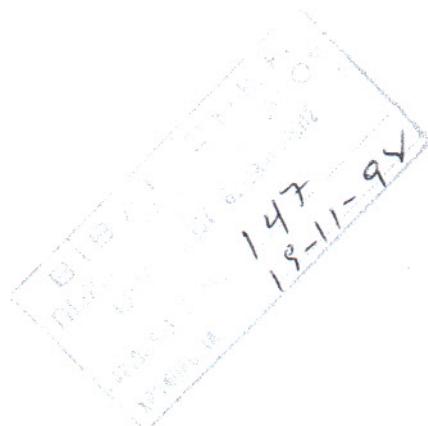
Η ιστορία ενός υποδειγματικού ελληνικού σχολείου
(1934-1998)

•Π ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ ΣΤΑΥΔΕΙΑ.

**Το Πειραματικό Σχολείο
του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
ΠΣΠΘ**

**Η ιστορία ενός υποδειγματικού
ελληνικού σχολείου
(1934-1998)**

Ν. Δ. Βαρμάζης

**Το Πειραιατικό Σχολείο
του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
ΠΣΠΘ**

**Η ιστορία ενός υποδειγματικού
ελληνικού σχολείου
(1934-1998)**

ΜΠ ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ ΣΤΟΙΔΕΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	9
-------------------	---

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πηγές της ιστορίας του Πειραιαματικού Σχολείου	11
Ο ιδρυτικός νόμος 4376/1929. Οι βασικές προβλέψεις του	13
Περίοδοι της ιστορίας του ΠΣΠΘ	14

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1934-1940)

Η έναρξη της λειτουργίας του ΠΣΠΘ. Το κλίμα της εποχής	19
Οι αρχές λειτουργίας του ΠΣΠΘ	21
Οι σκοποί της λειτουργίας του ΠΣΠΘ	22
Η μέθοδος εργασίας και η σχολική ζωή	23
Η γλωσσική αγωγή των μαθητών και άλλα σχολικά θέματα	25
Η εργασία στο Δημοτικό του ΠΣΠΘ	29
Η παραίτηση του Δελμούζου	33
Η απομάκρυνση του Τατάκη	35

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1940- 1977)

Το χρονικό του Πολέμου και της Κατοχής	41
Ο Ιω. Ν. Ξηροτύρης διευθυντής του ΠΣΠΘ (1941-1962)	43
Το Σχολείο μετά την Απελευθέρωση	47
Το περιοδικό "Χρονικά" του ΠΣΠΘ	50
Η ενίσχυση των θετικών μαθημάτων	52
Οι εισαγωγικές εξετάσεις	54
Το οικογενειακό και κοινωνικό status των μαθητών του ΠΣΠΘ	54
Οι ανώτατες σπουδές των αποφοίτων του ΠΣΠΘ	57
Οι συνεχιστές του Ξηροτύρη ως την Απριλιανή Δικτατορία	59
Το διδακτήριο του ΠΣΠΘ	64
Η περίοδος της Δικτατορίας (1967- 1974)	67
Η άσκηση των φοιτητών της Φιλοσοφικής	73

Οι σχολικές γιορτές και οι θεατρικές παραστάσεις	74
Οι σχολικές εκδρομές	76

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1977-1998)

Οι μεταβολές στο νομοθετικό πλαίσιο	83
Ο πρώτος μαθηματικός διευθυντής του ΠΣΠΘ	85
Η πρώτη γυναίκα στη διεύθυνση του ΠΣΠΘ	87
Το ΠΣΠΘ την τελευταία δεκαετία	91

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 98

Σημειώσεις	119
Παράρτημα: Ο Σύλλογος Αποφοίτων του ΠΣΠΘ	129
Βιβλιογραφία	137
Πίνακας κύριων ονομάτων	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πηγές της ιστορίας του Πειραματικού Σχολείου

Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (εφεξής ΠΣΠΘ) συμπλήρωσε ήδη 64 χρόνια λειτουργίας. Τούτο σημαίνει ότι έχουν αποφοιτήσει ήδη από το Σχολείο, αρχίζοντας από το 1940, έτος αποφοίτησης των πρώτων μαθητών του, 58 συνεχόμενες σειρές. Οι μεγαλύτεροι στην ηλικία απόφοιτοι είναι σήμερα 75 ετών και οι νεότεροι, οι σημερινοί 18χρονοι, είναι εγγονοί των πρώτων. Οι υπολογισμοί και οι αριθμοί αυτοί δείχνουν ότι είναι καιρός ή μάλλον είναι ανάγκη να γραφεί η ιστορία του Σχολείου. Και είναι ανάγκη να γραφεί τώρα, γιατί στην ιστορία αυτή πρέπει να ενσωματωθεί και η προφορική ιστορία, η μαρτυρία των εκπαιδευτικών και αποφοίτων του Σχολείου, δηλαδή η μνήμη και τα βιώματα των παλαιότερων, που χάνονται μαζί με τους ανθρώπους.

Η ιστορία βέβαια ενός σχολείου δεν μπορεί να στηριχτεί μόνο στα βιώματα και στην προφορική κατάθεση των προσώπων που υπήρξαν μαθητές ή διδακτικό προσωπικό του. Ένα σχολείο ανήκει σε ένα οργανωμένο θεσμό, που επιδιώκει συγκεκριμένους σκοπούς και λειτουργεί σύμφωνα με νόμους, διατάγματα και κανόνες. Προϊόν της νομοθεσίας που το διέπει και της ζωντανής πορείας του είναι το αρχειακό υλικό του, στο οποίο προπάντων οφείλει να στηριχτεί η ιστορία του. Η προφορική ωστόσο μαρτυρία μπορεί να συμπληρώσει τα στοιχεία που δίνει η μελέτη του αρχειακού υλικού του.

Το αρχείο του ΠΣΠΘ σώζεται σχεδόν ολόκληρο. Η επιφύλαξη εκφράζεται μόνο για κάποια στοιχεία που καταστράφηκαν, όπως είναι π.χ. τα γραπτά των μαθητών, τα καθημερινά απουσιολόγια και τα βιβλία απουσιών, τα βιβλία διδασκόμενης ύλης και κάποια άλλα πρόχειρα έντυπα. Τα έντυπα αυτά, που θα μπορούσαν, φυσικά, να φωτίσουν από την πλευρά τους κάποιες πτυχές της ζωής του Σχολείου, προβλέπεται από τη νομοθεσία να καταστρέφονται μετά την παρέλευση κάποιου χρόνου.

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν και τα έγγραφα της επίσημης αλληλογραφίας του Σχολείου με το Υπουργείο Παιδείας και άλλες αρχές, όλα τα εισερχόμενα και εξερχόμενα, όπως λέγονται. Και αυτά τα έγγραφα της σχολικής γραφειοκρατίας, επειδή αποτελούν φορτίο δυσβάσταχτο για τα σχολεία, συνήθως καταστρέφονται, όταν έχουν επιτελέσει το σκοπό τους ή όταν άλλα, νεότερα έγγραφα, ακυρώνουν τη νομική ισχύ τους και τα καθιστούν άχρηστα.

Από την αλληλογραφία αυτή, ευτυχώς, στο ΠΣΠΘ έχει διασωθεί σημαντικό μέρος, ακόμη και από το τμήμα εκείνο, που αφορά στις πρώτες δεκαετίες της λειτουργίας του Σχολείου. Κάποια εγγραφα δυστυχώς, εξερχόμενα κυρίως, δεν υπάρχουν, ίσως γιατί δεν είχαν κρατηθεί αντίγραφά τους. Μεταξύ των εγγράφων αυτών περιλαμβάνονται και ορισμένα με ιδιαίτερη ιστορική σημασία. Οι εκθέσεις λ.χ. των διευθυντών για τη λειτουργία του Πειραματικού την περίοδο της Κατοχής δεν έχουν σωθεί και η απώλειά τους αφήνει κενά, τα οποία η έρευνα υποχρεώνεται να καλύψει εμμέσως. Την ύπαρξη αυτών των εγγράφων και το θέμα τους γνωρίζουμε από το Βιβλίο Πρωτοκόλλου, δεν ξέρουμε όμως το πλήρες περιεχόμενό τους.

Οι ελλείψεις πάντως αυτές δε μειώνουν την πληρότητα και την αξία του αρχειακού υλικού του Πειραματικού, διότι όλα τα επίσημα και βασικά βιβλία, όπως είναι τα Μαθητολόγια, οι Γενικοί και Ειδικοί Έλεγχοι, τα Βιβλία Πράξεων του διδακτικού προσωπικού, τα βιβλία των Παιδαγωγικών Συνεδριών, τα Βιβλία Εισιτηρίων Εξετάσεων, τα Βιβλία Πράξεων της Σχολικής Εφορίας, όλα τα λειτουργικά αλλά και βοηθητικά βιβλία, όπως είναι τα βιβλία του Πρωτοκόλλου, σώζονται και καλύπτουν όλη τη ζωή του Σχολείου.

Εκτός από το αρχειακό υλικό ιστορικές πηγές αποτελούν και όσα κείμενα έχουν γραφεί για το σχολείο και την ιστορία του. Θα περίμενε βέβαια κανείς τα κείμενα αυτά να είναι πολύ περισσότερα, μια που το Πειραματικό δεν είναι ένα κοινό σχολείο, αλλά το μοναδικό σχολείο του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού που έχει επιβιώσει. Αν λάβει μάλιστα κανείς υπόψη του ότι αρκετά μέλη του διδακτικού προσωπικού και πολλοί απόφοιτοι του Σχολείου θήτευσαν και θήτεύουν στη λογιοσύνη και στα γράμματα, βρίσκει ότι τα κείμενα που έχουν γραφεί για το ΠΣΠΘ είναι λίγα. Πιο συγκεκριμένα:

Ο ιδρυτής του σχολείου Αλέξανδρος Δελμούζος αντίθετα με ό,τι έκανε για τα δύο προηγούμενα σχολεία, για τα οποία άφησε επαρκή την προσωπική μαρτυρία του,¹ για το ΠΣΠΘ ελάχιστα δημοσίευσε. Δύο κείμενά του² κινούνται σε θεωρητικό επίπεδο και δίνουν τις γενικές αρχές και τους σκοπούς του Πειραματικού, δε βοηθούν όμως να παρακολουθήσει κανείς από μέσα την κίνηση και τη ζωή του σχολείου στο ξεκίνημά του. Αυτό οφείλεται ίσως στο γεγονός ότι ήταν διαφορετικός ο ρόλος του στο Πειραματικό απ' ό,τι ήταν στο Ανώτερο Δημοτικό Παρθεναγωγείο του Βόλου και στο Μαράσλειο Διδασκαλείο. Ως επόπτης του Πειραματικού ο Δελμούζος δεν είχε την άμεση ευθύνη για τη διοίκηση και την οργάνωση της καθημερινής εργασίας, ευθύνη που είχε ως διευθυντής των άλλων σχολείων. Ο ρόλος του επόπτη απαιτούσε άλλου είδους δραστηριότητες.

Την έλλειψη ωστόσο της μαρτυρίας του Δελμούζου στο ξεκίνημα του ΠΣΠΘ καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό τα πρώτα πρακτικά των παιδαγωγικών συνεδριών του συλλόγου των εκπαιδευτικών, των δασκάλων δηλαδή και καθηγητών του Σχολείου. Στις συνεδρίες αυτές προεδρεύει ο Δελμούζος και εισηγείται τις αρχές λειτουργίας του Σχολείου. Γ' αυτόν ακριβώς το λόγο τα πρακτικά αυτά, γραμμένα από τον πρώτο διευ-

θυντή του ΠΣΠΘ, τον ΒασιλειοΤατάκη, αποτελούν πολύτιμη μαρτυρία και για το ρόλο του Δελμούζου αλλά και πιγή για την ιστορία του Πειραματικού Σχολείου.³

Για το ξεκίνημα και τα τέσσερα πρώτα χρόνια λειτουργίας του ΠΣΠΘ πολύ χρήσιμα και διαφωτιστικά είναι όσα καταγράφει στα «Απομνημονεύματά» του ο Βασιλειος Τατάκης.⁴ Τα «Απομνημονεύματα» δίνουν πολλές πληροφορίες για τη λειτουργία του Σχολείου και για το γενικότερο κλίμα της εποχής.

Σημαντική βοήθεια μπορεί να αντλήσει κανείς για την ιστορία του Σχολείου από κείμενα του Ιωάννη Ν. Ξηροτύρη⁵, από τις Επετηρίδες του Συλλόγου Αποφοίτων του Πειραματικού Σχολείου,⁶ όπως επίσης και από την «Επετηρίδα» που εκδόθηκε το 1982 με τη γενική επιμέλεια του τότε διευθυντή Χριστ. Χριστοφορίδη. Την ιστορία του Σχολείου φωτίζουν επίσης δημοσιεύματα εκπαιδευτικών του ΠΣΠΘ στο περιοδικό «Χρονικά» τόσο της πρώτης περιόδου (1947-1967) όσο και της δεύτερης, που άρχισε το 1992 και συνεχίζεται. Κάποιες ειδήσεις των εφημερίδων, τέλος, βοηθούν συμπληρωματικά στην ιστορία του Πειραματικού.

Το δικό μου ιστορικό σχεδίασμα στηρίζεται τόσο στο αρχειακό υλικό του Σχολείου όσο και στα δημοσιευμένα κείμενα, που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Πρέπει να σημειώσω πάντως ότι τα γραπτά κείμενα και το αρχειακό υλικό δεν καλύπτουν με την ίδια επάρκεια όλη την πορεία του Σχολείου. Περισσότερα κενά, όπως είναι φυσικό, παρουσιάζει το αρχειακό υλικό την περίοδο της Κατοχής. Για την κάλυψη των κενών αυτών αναζήτησα τη βοήθεια της μαρτυρίας αποφοίτων της εποχής εκείνης, τους οποίους μνημονεύω στην οικεία θέση.

Δύσκολο πρόβλημα στη σύνθεση της ιστορίας του Πειραματικού στάθηκε η προσωπική σχέση μου με το Σχολείο, η οποία έχει μεγάλη χρονική διάρκεια. Συγκεκριμένα: Τα 30 τελευταία χρόνια τα έζησα είτε μέσα στο Σχολείο ως φιλόλογος στο διάστημα (1965-1983) είτε κοντά στο Σχολείο ως Σχολικός Σύμβουλος στη συνέχεια, υπεύθυνος για τους φιλολόγους του. Για το μεγάλο αυτό χρονικό διάστημα κατέβαλα προσπάθεια, ώστε η εξιστόρηση των γεγονότων να βασίζεται περισσότερο σε συγκεκριμένες πηγές και λιγότερο σε προσωπικές εκτιμήσεις και αξιολογήσεις. Είναι φυσικό η μακρόχρονη αυτή σχέση μου με το σχολείο να δυσκολεύει τη νηφάλια κρίση για πρόσωπα και καταστάσεις που έζησα, ταυτόχρονα όμως με κάνει να αισθάνομαι αρμόδιος να γράψω την ιστορία του Πειραματικού, αφού και άλλοτε ασχολήθηκα με το Σχολείο⁷. Ελπίζω ότι η δική μου προσπάθεια θα βοηθήσει κάποιον άλλον να συνθέσει μελλοντικά πληρέστερη την ιστορία του ΠΣΠΘ.

Ο ιδρυτικός νόμος 4376/1929. Οι βασικές προβλέψεις του

Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, όπως και το αντίστοιχο του Πανεπιστημίου Αθηνών, ιδρύθηκε με το νόμο 4376/1929 από την κυβέρνηση

του Ελευθερίου Βενιζέλου, επί υπουργίας Κ. Γόντικα. Ο νόμος αυτός τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε από το νόμο 4600/1930 και από άλλους νόμους και διατάγματα που καταγράφονται στη βιβλιογραφία.

Κατά τον ιδρυτικό νόμο το ΠΣΠΘ είναι δημόσιο σχολείο με ενιαία διεύθυνση και περιλαμβάνει εξατάξιο και μονοθέσιο⁸ μεικτό δημοτικό σχολείο και κλασικό εξατάξιο γυμνάσιο αρρένων. Οι σχολικές τάξεις δεν μπορούν να έχουν περισσότερους από 30 μαθητές. Η ίδρυση των Πειραματικών Σχολείων των Πανεπιστημίων Αθηνών και Θεσσαλονίκης εντάσσεται στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της κυβέρνησης των Φιλελευθέρων του 1929. Στη μεταρρύθμιση αυτή είχε σημαντική συνεισφορά ο Δελμούζος, που αγωνίστηκε και για την ίδρυση των Πειραματικών Σχολείων.⁹

Σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο το Πειραματικό Σχολείο τελούσε υπό την άμεση εποπτεία του καθηγητή Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ο ιδρυτικός νόμος προβλέπει ακόμη την υποχρεωτική φοίτηση στο ΠΣΠΘ επί ένα εξάμηνο των τελειοφοίτων των καθηγητικών σχολών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, για να πραγματοποιήσουν την παιδαγωγική και διδακτική προετοιμασία τους και άσκηση. Η διάταξη αυτή δεν είναι βέβαιο αν εφαρμόστηκε ποτέ στο ΠΣΠΘ. Εφαρμόστηκε αντίθετα η διάταξη του ιδρυτικού νόμου που υποχρεώνει τους τελειοφοίτους φοιτητές της Φιλοσοφικής να παρακολουθούν, υπό την καθοδήγηση του επόπτη, μαθήματα των φιλολόγων καθηγητών του Σχολείου στο τελευταίο εξάμηνο των σπουδών τους. Για το θέμα αυτό θα γίνει εκτενέστερος λόγος παρακάτω.

Το ΠΣΠΘ, όπως και το αντίστοιχό του των Αθηνών, είχε το προνόμιο από το νόμο να μπορεί να επιφέρει μεταβολές στο Αναλυτικό και Ωρολόγιο Πρόγραμμα των μαθημάτων, στη διάταξη της ύλης, στην επιλογή των σχολικών βιβλίων, στον τρόπο των εξετάσεων και στην προαγωγή των μαθητών, πάντοτε με την έγκριση του επόπτη, ο οποίος είχε επίσης και αποφασιστική γνώμη στην επιλογή του διευθυντή και του εκπαιδευτικού προσωπικού του Σχολείου.

Περίοδοι της ιστορίας του ΠΣΠΘ

Μολονότι η ιστορία ενός σχολείου είναι η συνεχής πορεία ενός ζωντανού οργανισμού και δεν τεμαχίζεται, μπορεί κανείς ωστόσο με κάποια εσωτερικά ή και εξωτερικά, δηλαδή ουσιαστικά αλλά και συμβατικά κριτήρια, να χωρίσει για λόγους μεθοδολογικούς, την ιστορία του ΠΣΠΘ στις ακόλουθες περιόδους: Α) Το ΠΣΠΘ από την ίδρυσή του ως το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την Κατοχή, Β) Από την απελευθέρωση ως το 1977, οπότε έγιναν σοβαρές αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας του. Στη δεύτερη αυτή περίοδο παρεμβάλλεται η οδυνηρή επταετία της Απριλιανής Δικτατορίας. Γ) Από το 1977 ως σήμερα.

Ο χωρισμός της ιστορίας του ΠΣΠΘ σε τρεις άνισες χρονικά μεταξύ τους περιόδους γίνεται με ανόμοια κριτήρια και γι' αυτό μπορεί να διατυπώσει κανείς εύλογες επιφυλάξεις ή ακόμη να έχει σοβαρές αντιρρήσεις για τη βασιμότητά της.

Προσπάθησα μέσα σε κάθε χρονική περίόδο να επισημάνω χαρακτηριστικά στοιχεία και γνωρίσματα, για να τιτλοφορήσω τις επιμέρους ενότητες. Η προσπάθεια αυτή στάθηκε αρκετά δύσκολη και τα αποτελέσματά της όχι πάντα ικανοποιητικά. Η τιτλοφόρηση ενέχει τον κίνδυνο να είναι ασυνεπής και η αστοχία της να αδικήσει το κείμενο.

Ο αναγνώστης θα διακρίνει μέσα στις περιόδους αυτές την παρουσία του εκάστοτε διευθυντή του Σχολείου, ο οποίος στη λειτουργία μιας μικρής σχολικής μονάδας, όπως είναι το Πειραματικό, και με τις δικαιοδοσίες που του παρείχε ο ιδρυτικός νόμος, έδινε το γενικό τόνο, μολονότι η εκπαίδευση προϋποθέτει και απαιτεί συλλογική προσπάθεια.

Η εξιστόρηση των γεγονότων στη συνολική σύνθεση του κειμένου ακολουθεί τη χρονολογική σειρά. Η σειρά αυτή αναπόφευκτα παραβιάζεται, όταν η αφήγηση αναφέρεται σε σχολικές δραστηριότητες, που επαναλαμβάνονται σε όλες τις περιόδους της ιστορίας του Σχολείου, όπως είναι π.χ. οι σχολικές εκδρομές ή αναφέρεται σε θέματα που δεν αντιμετωπίζονται χρονολογικά, όπως είναι οι μαθητές του ΠΣΠΘ. Η ένταξη των δραστηριοτήτων και των θεμάτων αυτών σε κάποια θέση της χρονικής σειράς έγινε κυρίως με βάση την προσωπική εμπειρία μου και γνώση των γεγονότων.